

SLOVENSKI ETNOGRAFI XI

Slovenski etnograf je osrednje in, če vzamemo Glasnik inštituta za narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti, edino strokovno glasilo slovenskih etnografov. Izhaja letno v eni knjigi, njegov izdajatelj in založnik je Etnografski muzej v Ljubljani, urednika pa Boris Orel in Milko Matičetov. Doslej je izšlo deset knjig. S pričujočim, enajstim letnikom stopa *Slovenski etnograf* v svoje drugo desetletje.

Veda, ki raziskuje ljudsko življenje, je na Slovenskem še zelo mlada. Nesistematične zapise in poročila o ljudskih običajih, pesmih in nošah najdemo sicer že pri prvih slovenskih pisateljih oz. pri tujejezičnih pisateljih, ki so pisali o Slovencih (Valvasor, Hacquet, Linhart), oblikovanje teoretično utemeljene znanosti pa sega krepko v dvajseto stoletje. Leta 1921 je bila ustanovljena v Ljubljani Etnografska sekcija (N. Zupančič), ki je pripravila pot Etnografskemu muzeju (1923). V študijskem letu 1940/41 so se začela prva predavanja v novem Seminarju za etnologijo in etnografijo na filozofski fakulteti ljubljanske univerze. Če omenimo še Inštitut za slovensko narodopisje pri Slovenski akademiji znanosti in umetnosti in Glasbeno narodopisni inštitut (prej Folklorni inštitut) ki sta bila ustanovljena po drugi vojni, smo navedli vse osrednje slovenske etnografske ustanove. V zadnjem času dobivajo skoraj vsi naši krajevni muzeji etnografske oddelke.

Zaradi začetniškega značaja slovenske etnografije in pa zaradi različnih tujih vplivov je značilna neenotnost v nazivih za to vedo: etnografija, etnologija, narodopisje. Ti pojmi imajo različne pomeni samo še, če jih gledamo historično, sicer pa brez razlike pomenijo raziskovanje in študij ljudske kulture. Seveda bi kazalo uvesti en sam izraz, če gre za oznako enega in istega predmeta. Strokovnjaki o tem razpravljajo; zdi se, da se nagibajo k nazivu etnologija.*

*Etnolog*** je bila prva samo etnologiji namenjena slovenska revija, pred njo in pa vzporedno z njo so še drugi časopisi in revije objavljali razne opise in študije iz ljudskega življenja: *Časopis za zgodovino in narodopisje*, *Mladika*, celovški *Mir*. Tradicijo *Etnologa* nadaljuje *Slovenski etnograf*. Medtem ko je prvi obravnaval širšo etnološko problematiko (antropologija, paletnologija, filologija; večje število tujih sodelavcev), je drugi posvečen skoraj izključno preučevanju slovenske ljudske kulture.

Iz vsebine enajstih letnikov *Slovenskega etnografa* je razvidno stanje te vede pri nas. Neštetokrat so razni sodelavci naglasili dejstvo, da bije »staro-svetnim« pojavom slovenske ljudske kulture dvanaajsta ura. Ta tolikokrat navajana ugotovitev zveni že kot fraza, vendar je povsem resnična. Nagli gospodarski, socialni in kulturni razvoj v zadnjih desetletjih nezadržno odstranjuje

* V. Novak, O bistvu etnologije in njeni metodi. SE IX, 1956.

** Etnolog I—XVII, Lj. 1926—1944, ur. N. Zupančič.

stare oblike življenja in jih nadomešča z novimi. Starinske hiše z majhnimi okni in črnimi kuhinjami se umikajo novim, udobnejšim stanovanjskim prostorom. Razsvetljava s trskami in raznimi leščerbami nadomešča že tudi v oddaljenih zaselkih elektrika. Spreminja se gospodarstvo — pridobivanje dobrin, ki so človeku potrebne za življenje — in v zvezi s tem tudi socialno življenje, odnosi med ljudmi. V nedogled bi lahko naštevali spremembe, ki se dogajajo v materialni, socialni in duhovni ljudski kulturi. Naloga etnografije je, da kolikor mogoče verno opiše ostanke preteklosti, ne samo zaradi čim popolnejše slike življenja v minulih stoletjih, ampak tudi zato, ker pojavi sedanosti in prihodnosti koreninijo v preteklosti in se mnogi dajo razložiti le z njo. Zaradi takih razmer so slovenski etnografi zaposleni z zbiranjem gradiva na terenu in ob tem skoraj ne utegnejo preiskovati bolj ali manj neurejenega arhivskega gradiva in ustrezne literature, ki je tako in tako precej skromna. To delo bodo lahko opravili še tudi kasneje, medtem ko gradivo na terenu gine iz dneva v dan. Etnografski muzej s svojimi sodelavci sistematično zbira gradivo in ga kolikor mogoče obdelanega priobčuje v *Slovenskem etnografu*. Posamezni letniki obravnavajo določena področja iz materialne kulture: hišna delavnost in domača obrt, poljedelsko orodje, kmečko pohištvo. Ko bo to zbiranje in klasificiranje materiala v celoti opravljeno, bodo znanstveniki na tej osnovi in pa s pomočjo arhivskega gradiva in literature lahko pisali sintetične študije o slovenski ljudski kulturi. Delo sedanjih etnografov moremo označiti kot temeljito, mestoma že zaključeno analizo. To velja zlasti za materialno kulturo. S področja duhovne kulture, zlasti ljudskega slostva, pa so zaradi daljše raziskovalne tradicije in zato obsežnejšega gradiva in literature možne bolj izdelane in fiksirane razprave.

Najnovejšo knjigo *Slovenskega etnografa* označuje pravkar opisano stanje slovenske etnografije.

P. Štrukelj obravnava pranje perila v ljubljanski okolici (Bizovik, Šentvid, Podutik, Gameljne). Poklicno pranje perila zasledimo v okolica vseh večjih mest. Etnograf ga proučuje zlasti s sociološkega vidika. Štrukljeva je nazorno obdelala postopek pranja, delo z opranim perilom, raznašanje perila in končno pesmi, praznike in običaje v periških vaseh okoli Ljubljane. Razpravljanje temelji na lastnem terenskem preučevanju, za starejšo dobo pa se opira na podatke iz Valvasorja in na Goldensteinovo slikovno gradivo.

Izrazito terensko poročilo je sestavek L. Sušnika *O žganjekuhi v Breznici pod Lubnikom*. Prinaša bogato nomenklaturu za vrste žganja, priprave in kuho; nazivi so zapisani v dialektični obliki.

A. Baš razpravlja o noši v poznosrednjeveški umetnosti na Slovenskem in ugotavlja, da so upodobitve noš v tej umetnosti, ki zajema na Slovenskem obdobje 14., 15. in še prvo polovico 16. stoletja, osnovno kostumografsko gradivo za zgodovino tedanje oblačilne omike pri nas, medtem ko so za poznejšo dobo na razpolago listine, razni opisi in predmeti sami.

O noši razpravlja tudi M. Kus-Nikolajev — *Biološki kvalitet u morfogenezi hrvatske seljačke nošnje*.

S področja duhovne kulture prinaša enajsti letnik *Slovenskega etnografa* sledeče razprave: I. Grafenauer nadaljuje v lanskem letniku začeto študijo o zvezi slovenskih ljudskih pripovedk z retijskimi. V tem delu razprave primerja slovenske in retijske inačice sledečih motivov: Divji mož sirar — ujeti divji mož, Netek, Skoz okno ustrljeni roparski vitez.

N. Kuret ima v Inštitutu za slovensko narodopisje na skrbi oddelek za ljudske običaje in igre. Rezultate preučevanja slednjih je strnil v razpravo Ljudsko gledališče pri Slovencih, napisano ob 190-letnici rojstva Andreja Šusterja Drabosnjaka (roj. 6. maja 1768).

L. Stanek obravnava variante prleške pesmi o študentu »Dere sem še mali bijac«.

Poleg teh temeljnih razprav vsebuje ta letnik še več zapiskov, poročil (etnografsko delo v posameznih muzejih, strokovna posvetovanja in kongresi) in knjižnih ocen. V uvodniku (M. Matičetov) je izražena želja slovenskih etnografov, da bi se Etnološko društvo Jugoslavije in Zveza društev folkloristov zlila v eno samo organizacijo, ker je njun delovni program močno podoben.

Danica Zupančič

VARŠAVSKA GLEDALIŠČA V LETOŠNJI SEZONI

Če hodiš po široki, še zmerom le za silo pozidani Varšavi, boš srečal le malo gledališč — svetišč. Mislim stavb s takšno zunanostjo, kakršna zaživi v naši predstavi ob besedi gledališče. Celo varšavska Opera je na zunaj podobna vsemu prej kot hiši boginje Talije. Zasilno živi namreč v neki stavbi, kjer je že sam prostor za dirigente komedije vreden. Pa tudi mnoga srednja in manjša varšavska gledališča so razmeščena nekje za vhodi navadnih hiš in dvorane so majhne, večkrat bolj podobne kinom kakor gledališčem v prestolnici. A te dvorane so skoraj vsak večer polne. Karte so včasih že za več dni vnaprej razprodane, saj sta konec koncev kino in gledališče še najcenejši sredstvi za zapravljanje pustih zimskih večerov (čeprav so vstopnice sorazmerno dražje kot pri nas). Toda ne samo zato. Varšavjani so povrh tega gledališki gorečnejši in njihova gledališka kultura je stara in visoka. Varšava skuša biti še zmeraj vzhodni Pariz in, če drugega ne, vsaj brez večjih zamud slediti gledališkim in sploh kulturnim dogodkom po svetu. Tega seveda ne more zmeraj tako, kot bi hotela — tu pa smo že pri tem, kaj zdaj v Varšavi igrajo in česa ne igrajo.

Na plakatih, ki jih vsak teden znova nalepijo po mestu, lahko vsak ponedeljek prebereš tedenski repertoar vseh varšavskih gledališč. Recimo, da si resnejši gledalec in preskočiš naslove raznih cenejših komedij — toda vseeno boš imel še dovolj izbire. Če te zanima, kako so v Varšavi zaigrali kako stvar, ki si jo videl že doma, greš lahko kar v dve gledališči gledat, kako »Drevesa umirajo stoje« ali pa »Tramvaj Hrepenenje«, ki je nekam pozno pripeljal v Varšavo. Ne vem, kako to, kajti v Poljski si v zadnjih letih lahko videl vse pomembnejše sodobne stvari, celo take, ki smo jih pri nas obšli (n. pr. Sartrove). In kadar je kak dramatik v modi ali kaka stvar dobro gre, takrat včasih celo pretirajo. Kot sem že rekel, pravkar kar v dveh gledališčih (eno od njiju je židovsko) igrajo »Drevesa umirajo stoje« in kar v dveh gledališčih so postavili na oder Dürrenmatta — tokrat dve različni stvari.

Lani sem nekje bral tole: Poljaki — piše avtor — imamo veliko teatrov, toda nimamo svojega gledališča... To bo do neke mere držalo, vsaj za Var-